

шығысқа, шығыстан бастысқа қарай жөнкілген қоныс аударулардың да; түрлі-түрлі басқыншылық жорықтардың да; өзара болып жататын ішкі бірігулер мен ыдыраулардың да шынайы куәгері - осы Ұлы Дала, осы даланың тұрғындары. Оның тарихының бай болатыны да сондықтан. Бұл ретте әлемнің бір де бір халқы осы даланың байырғы төл тұрғындары түріктестес халықтармен терезе теңестіре алмайды. Қазақ халқы - сол «Түрік» атты ғажайып алып бәйтеректің көп бұтағының бірінен бұдан 550 жыл бұрын жаңадан бұр жарып, өсіп шыққан бір өскіні ғана. Сондықтан сол өскінің бүгінгі болмысына қарап, оның бұрынғысын ескермей естен шығаруға да, оның халықтық ғұмырнамасын, мемлекеттік тарихын пендестіруге де, көз көрім жерден келте қайыруға да болмайды, олай істеу пындыққа да, тарихқа да қиянат болмақ. Бұл – тамырын тереңге жіберіп, сан мыңжылдықтардың дауылы мен жауынына, ыстығы мен суығына төтеп беріп, жайқалып өскен бәйтеректің алып діңі мен тармақталған бұтақтарына мән бермей, тек солардан өнген көктемгі көз тартар көрікті жашырақтарды ғана қызықтаумен бірдей. Бейнелеп айтқанда, Түрік – бәйтеректің алып діңі; түрік халықтары орнатқан түрлі мемлекеттер – осы діңнен өнген бұтақтар; ал осы бұтақтарға көрік берген көп жашырақтар – бұл күнде ұзын саны үш жүз миллионға жетіп қалған түріктестес халықтардың перзенттері.

Қазіргі жетілген ғылым кез келген халықтың ғұмырнамалық бастауының, оның бүгінгі таңдағы жағдайына: санының аз-көбіне, өркениеттің қай деңгейінде жүргеніне қарамастан, адамзат баласының ортақ түп бастау тарихымен тамырласып жататынын дәлелдеп бергелі де талай уақыт болды. Бірақ, өкінішке қарай, ресми тарих ғылымы бұл заңдылықты әлі күнге тәрк етіп келеді. Барға байыппен қарап, бағалай білген жөн. Ешбір халық ғайыптан пайда болмайды: көктен түспейді, жерден де өніп шықпайды. Сондай-ақ халық шегіртке де емес, жылдың бір маусымында қаулап өсіп, қаптап кетпейді. Адамзат баласының эволюциялық даму заңдылығы аясында, түрлі тарихи-әлеуметтік жағдайлардың ықпалы негізінде, адамдардың өзара бірігіп, белгілі бір әкімшілік орталыққа (*мемлекетке*) ұйысуы арқылы халық болып қалыптасады. Ал бұл - ай емес, жыл емес, тұтас ғасырларды қамтитын ұзақ та күрделі үдеріс (*процесс*). Осылайша қалыптасқан халықтардың түрлі тарихи оқиғаларға байланысты кейде өзара бірігіп, әйгілі Ұлы Ұлыстар (*империялар*) құрайтыны, кейде іштей ыдырап, толып жатқан хандықтарға (*мемлекеттерге*) бөлініп кететіні де адамзат ұрпағының есте жоқ ескі заманнан басталып, бүгінгі күнге жол тартқан тірлік керуенінің өн бойында сан қайталанған құбылыстар. Осының бәрін зерде сүзгісінен өткізіп, жан-жақты саралап, кімнің кім екенін, оның қайдан шығып, қайда келгенін танып-біліп алмай тұрып, қай халықтың болсын ғұмырнамасын қазіргідей оның бүгінгі тарихқа белгілі болған кезінен бастап, сол арқылы ғылыми тұжырым жасау зор қателік болмақ. Өкінішке қарай, амал не, ресми тарих ғылымы бір тектен жаралған адамзат баласын екіге бөліп, соның өздері «көпкіншілер» деп ат қойып, айдар таққан бір бөлегінің тарихын жазуда әлі күнге дейін осы қате ұстанымды ұстанып келді. Соның салдарынан тарихқа аттары белгілі болған ежелгі көпкінші

халықтардың бір де біреуінің нақты кімдер екені ғылыми тұрғыда нақты анықталған емес. Олар кімдер еді, қайдан пайда болды, кейін қайда кетті, оған ресми тарих жауап бермейді.

Мұның барлығы - әлем тарихының әу баста тек еуропалық таным-түсінікте жазылып, сол таным-түсінікке сай адамзат баласын өздерінше жіктеп, соның бірін «тарихи халықтар», яғни «мәдениетті, өркениетті халықтар»; екіншісін «тарихи емес халықтар», яғни «жабайылар, тағылар» деп екіге бөліп тастап, Ұлы Дала тұрғындарын соның «жабайыларына» («варварларға») жатқызған ғылымға жат «өркениеттілердің» менмен, астамшылық әрекеттерінен басталғаны қазір тарихтан хабардар жанның бәріне аян. Осы пенделік менмендіктің қырсығынан «жабайы» халықтардың тарихы тарихшы ғалымдар тарапынан зерттеу нысанына айналмай қалды. Нәтижесінде тек отырықшы елдердің жазба дерегінде кездесетін олар жөніндегі үзік-үзік мәліметтерден құралған бас-аяғы жоқ, құранды тарих пайда болды, сол арқылы бүгінгі тарихи сана қалыптасты. Басқаны айтпағанда, Ұлы Даланың ежелгі тұрғыны деп танылған түріктердің өзін «х.э. кейінгі VI ғасырда Алтайда пайда болған жас халық» деп жариялап, соны ақиқаты анықталған шындық ретінде ғылымға енгізіп отырғаны осының айғағы. Сол себепті де қазіргі тарихшы ғалымдарды «х.э. кейінгі VI ғасырдан да бұрында түріктер болған» деп сендіру қиын.

Әлем халықтарының тарихын («Всемирная история») зерделей парақтаған кез келген адам Ұлы Даланың ежелгі тұрғындарының, яғни көпкірші халықтардың өкілдерінің (тайпаларының) христиан эрасына дейінгі төртмыңыншы жылдардан бері қарайғы жерде ғана жазба деректер арқылы тарихқа таныла бастағанын пайымдай алады. Оған дейін олар жөнінде ешқандай дерек берілмейді. Ал олардың төртмыңыншы жылдан кейін таныла бастауына көпкірші халықтардың кейбіреулерінің Ұлы Даладан шығып, «байырғы өркениет ошағы» делінетін күнгей өңірлерге кезек-кезеңімен толқын-толқын болып құйыла бастауы себеп болғаны анық. Теріскейден күнгей өңірлерге әр кезеңде келген осы халықтарды ресми тарих: шумерлер, хеттар (хаттар), гиксостар, арийлер, этрускилер, пичәниундер, юечжилер деп әр түрлі атаулармен атайды. Ал бұлар кімдер? Қай нәсілге жатады? Қандай тілде сөйлеген? Оған ресми тарихта жауап жоқ.

Ең ғажабы, осылардың бәрін тарихшылар терістіктен келген «жабайы тайпалар» деп түсіндіргенімен, осылардың қай-қайсысы да барған жерлерінің елін жаулап алып, халқын қырып-жойып жоқ қылып жібермейді, керісінше солардың жергілікті тұрғындарымен араласып, өздері соларға сіңісіп, түрлі атаумен аталған өз мемлекеттерін орнатып жатады. Одан да ғажабы, көне замандардағы адамзат баласына тән ежелгі өркениеттердің қай-қайсысы да «жабайы» делінген осы көпкіршілердің қатысуымен жасалады. Ресми тарихтан «ежелгі өркениет ошағы» деп танылған өңтүстік өңірлердің бір де біреуінен «мына өркениетті осы өңірдің тұрғылықты халқы жасады» деген деректі кездестіре алмайсыз. Олардың қай-қайсысы да тек терістіктен келген жабайылар жаулап алғанан кейін, солардың қатысуымен пайда болған өркениеттер. Нақтылық үшін тарихқа белгілі

өркениеттердің басында тұрған Месопотамия («Екі өзен аралығы») өркениетін алсақ, оның да негізін терістіктен келген жабайы тайша – шумерлер қалайды. Сондай-ақ осы өңірде кейінірек пайда болған әйгілі Вавилон, Ассирия өркениеттері де шумерлерге қарыздар. Осыларға жалғаса х.э. дейінгі екімыңыншы жылдары бой көтерген Солтүстік Индия жеріндегі, ғылымға «Харапп мәдениеті» деген атпен енген, белгілі өркениет те терістіктен келген көпшелі тайша - арийлердің атымен тікелей байланысты. Болмаса, бүкіл Еуропа мәдениетінің бастауында тұрған Рим мәдениетін алыңыз, оның да негізін қалаған теріскейден келген көпшелі тайша – этрускилер екенін көресіз. Сол секілді терістіктен Африка жеріне келген гиксостардың, Кіші Азияға жаугершілікпен енген хеттердің де, қытай жерінде Инь дәуірінің өркендеуіне үлес қосқан гуйфандардың да барған жерлерінде өзіндік өркениетке қол жеткізгені баршаға аян. Бұлардың қатарында кезінде сиунулардың шабуылынан кейін ата мекенінен қоныс аударған юечжилердің Парфия мен Солтүстік Индияны жаулап алып, атақты Кушан империясын құрғанын да айтуға болар еді.

Тағы бір таңданарлық жай, бұған керісінше, Ұлы Далаға әлгі «көне өркениеттің ошағы» делінетін оңтүстік өңірлерден не бір халық, не бір тайпа келмеген. Келмеген соң, мұнда олар орнатты дейтін мемлекет те болмаған. Бар тарихтың ұзынабойынан Алдыңғы Азия мен Кіші Азияны немесе Үндістан мен Қытайды, болмаса Африка мен Американы көне замандарда мекендеген көне халықтардың бір де біреуінің қандай да бір себеппен атамекенінен қоныс аударып келіп, осы Далаға тұрақтап қалғанын айғақтайтын, ең болмаса, бір деректі таба алмайсыз. Өйткені ондай дерек жоқ. Ал бұл, қалай дегенде де, сонау ежелгі ескі заманнан бері отырықшы елдер өкілдері қалдырған жазба дереккөздерінде кездесетін көшкінші халықтардың қайсысының да қандай атаумен аталып жүргеніне қарамастан, солардың бәрі осы Ұлы Даланың тұптамасы бір байырғы тұрғындары, тектес бір халық деген сөз. Басқаша айтқанда, тарих айналымының сәтіне қарай бірде бірігіп, бірде ыдырап, біріккенде Ұлы Ұлыстар құрып, ыдырағанда толып жатқан жеке хандықтарға бөлініп, құрған мемлекеттері билік басына келген әулеттердің атымен сан түрлі атауларға ие болып жүрген, елдік құрылымының негізі рулық-тайпалық жүйеде қалыптасқан, түп негізі ортақ сол баяғы бір халықты, яғни түріктестес халықтарды ғана көреміз. Оның солай екенін Гарвард университетінің профессоры А.А. Клесовтың генетика ғылымының соңғы жетістіктерінің бірі - ДНК (*дезоксирибонуклеин қышқылы*) зерттеулерінің нәтижесіне сүйене отырып жасаған: «Концепция о степях Евразии как «прародине» «индоевропейской общности» совершенно непродуктивна и ложна. Во-первых, «праиндоевропейцы» не могли появиться в степях ниоткуда, ни о какой языковой «прародине» там не может быть и речи. Они и не появились ниоткуда. Тюркскоязычные R1b1 мигрировали с востока, ариезычные «праиндоевропейцы» мигрировали с запада (Клесов А.А. «Основная загадка во взаимоотношениях индоевропейской и тюркской языковых семей и попытка

ее решения с помощью ДНК-генеалогии), - деген ой тұжырымдары да дәлелдей түседі.

Олай болса, тіпті, арғысын былай қойып, оларға қарағанда тарихы ғылымға біршама молынан танылған скиф-сақ дәуірінен (х.э. дейінгі 700 – 200 жж.) бергі кезеңдерде арасына сырттан сыналап бірде-бір бөге жұрт кірмеген, мемлекеттік жүйесі (рулық-тайпалық) ортақ, өмір сүру заңы бір (Мөденің, Бумынның, Шыңғыс ханның, қазақ хандары: Қасым, Есім, Тәукелердің заңының түпнегізі бір) біртектес халықтың бір мұрагері – Қазақ хандығының мемлекеттілігінің тарихын бес ғасырмен шектеу шындыққа жата ма? Мемлекеттілігіміздің тарихы, ең кемі, 2700 жыл десек, мұның қандай ағаттығы бар? Қаншама мыңжылдықтар өтсе де, Ұлы Дала тұрғындарының мемлекеттік сабақтастығы үзілмей, бірден бірге ата мұрадай аманатталып, жалғасып келе жатқаны ақиқат қой. Отырықшы елдер қалай атап, қалай құбылтқанымен, ел де сол, жерде сол. Бар өзгерісі: бірін бірі желкелеп, жағаға асыққан дауылды күнгі теңіз толқындарындай сапырылысып, бірінің орынын бірі басып, алмасып жатқан мемлекеттердің атаулары ғана.

Соның бір көрінісі ретінде: Ұлы Далада 1465 жылы Қазақ хандығының өз алдына жеке шаңырақ көтергені белгілі. Бірақ жаңа хандық пайда болғанымен, оның шаңырағын көтерген халық сырттан жаугершілікпен келіп, жаулап алып, өз мемлекетін, өз салт-дәстүрін орнатқан бөтен жұрт емес, сол баяғы осының алдында өмір сүрген «Көк Орда» деп аталған мемлекеттің байырғы тұрғындары ғой. Мұның да бар өзгерісі: билік басына Көк Орданың бұрынғы билеушісі Орда Ежен әулетін ығыстырып, орынына Шайбан әулетінің келгендігі; Қазақ хандығын құрғандардың біраз уақыт осылардың, нақтылап айтсақ, Әбілхайыр хандығының құрамында болғандығы; кейін қолайлы сәт сағаты соққанда дербестікке ұмтылып, қайтадан бөлініп шығып, «қазақ» деген жаңа аталғандығы ғана. Әйтпесе, мемлекеттілігінде, болмаса халқының құрамында, немесе мекендеген жерінде ерекшелер ешқандай өзгеріс болған жоқ. Әрі-беріден соң, түштеп келгенде, Әбілхайыр хандығы да, одан бөлінген Қазақ хандығы да кешегі Жошы ұлысы атанған бір мемлекет қой. Бөлшектенгені болмаса, бәрі сол халық, сол жер, сол мемлекет, билеушілері де сол баяғы Жошының ұрпақтары.

Осы орайда айтпағымыздың ұғынықты болуы үшін оқырманның салыстыра пайымдауына мүмкіндік туғызу мақсатында ойымызды бір сәт қытайлықтардың тарихымен байланыстыра өрбітіп көрелік. Қазіргі таңда әлемдік деңгейге көтеріліп, дәуірелеп тұрған қытайлықтарыңыз бүгінгі мемлекетін, соңғы Чиң империясы 1911 жылы құлағаннан кейінгі талас-тартыспен өткен ондаған жылдардан соң барып, нақтырақ айтқанда, халықтық революцияның жеңісі нәтижесінде 1 қазан 1949 жылы құрып, оны «Қытай Халық Республикасы» деп жариялағаны белгілі. Содан бері бар болғаны – 65 жыл өтті. Бірақ осылай екен деп олар өз мемлекеттілігінің тарихын осы жылдан бастамайды, мемлекеттігіміздің тарихы 65 жыл, кеше ғана пайда болған жас мемлекетпіз демейді. Олар өз халқының да,

мемлекеттігінің де тарихын тым әріден, хуашиалар (*көнеқытайлықтар әуелде өздерін осылай атаған.Қ.С.*) құрған Шиа (*Ся*) патшалығынан, яғни х.э. дейінгі 2205 жылдан бастайды. Осы уақыттар ішінде, яғни Шиа патшалығынан Қытай Халық Республикасына дейінгі аралықта ежелгі қытай жерінде бірін-бірі күреспен алмастырған 24 патшалық өмір сүрді. Бір қызығы, осы патшалықтарды құрғандардың бәрі бірдей және қытайлықтар да емес. Мысалы, басқаны айтпағанда, бұлардың арасында тарихы қазіргі оқырмандарға кеңінен таныс, баршаға белгілі: негізін сәнбилік тобалар қалаған «Вей», моңғолдар құрған «Юань», маньчжурлар орнатқан «Чин» империялары да бар. Сәнбилік тобалар да, моңғолдар мен маньчжурлар да көшкіеші халықтар. Соған қарамастан, қытайлықтар осының бәрінің өмір сүрген жері байырғы Қытай жері болғандықтан, мемлекеттігінің негізін сонау Шиа мемлекетінен бастап, 3000 жылдық тарихымыз бар деп әлемді мойындатып отыр.

Ал біздің Қазақ хандығының шаңырақ көтерген жерінде бұған дейін де, кейін де, қытайдағыдай сырттан келіп ешкім өз мемлекетін орнатқан жоқ. Кімдер қашан, қай заманда, қандай мемлекет орнатса да, бәрі сол Қазақ хандығының құрамына кірген тайшалардың ежелгі ата-бабалары, тіпті, бізді жаулап алды деген Шыңғыс хан моңғолдарының ата-бабаларының өзі де қазіргі Қазақстан жерінің ежелгі тұрғындары, түшпегісі ғұз бірлестігіне жататын түріктестес халықтардың өкілдері. Жаңаша жыл санауға дейінгі VI-III ғасырлар аралығында Қарахан моңғолдары жазда Ұлытау мен Кішітауды жайлап, қыста Сыр бойын, Борсық құмын, Талас, Сайрам қалаларын қыстаған. Содан киммерлерді қуып, Алдыңғы Азияға өткен скифтер секілді х.э. дейінгі III ғасырдың аяғына қарай соғыста жеңіліп қашқан татарларды іздетіп, Қытай жерінің шекарасына жеткен. Онда көнеқытайлықтар көшкінші көршілерін «жабайы» деп менсінбей, қорлап, кемсітетін ежелгі әдеттерімен оларды «сиуңну» (*«хунну»*, *«ғұн»*) деп атаған (*Сиуңну - қытайша «өркөкірек құл», «кекшіл құл» деген ұғымды білдіреді. Қ.С.*). Осы сиуңну аталғандар кейін атақты Сиуңну империясын құрып, екі-үш ғасыр өмір сүреді. Ақырында қытайлықтар мен сәнбиліктердің біріккен күшінің соққысынан кейін империя құлап, қырғыннан аман қалғандары Алтай тауының бір қуысына барып паналайды. Өздері «Ерген-қон» атандырған осы жерде олар 450 жыл өмір сүреді. Кейін өсіп-өніп осы «Ергене-қоннан» далаға қайта оралғандарды бастап шыққан Бөрте-чино деген кісіні шыңғыстанушы ғалымдар «Шыңғыс ханның жиырма екінші атасы» дейді. Мұның бәрін бүгінгі жетілген ғылымның зерттеу нәтижелеріне сүйене отырып, талдау жасаған зерттеуші ғалымдардың шығыстың белгілі тарихшылары: Рашид Ад-дин, Хондемир, Әбілғазы еңбектері негізінде толық дәлелдеп бергені де қазір көшпелілікке кеңінен мәлім (*Қараңыз: Тыныбайын Т.Ә. «Құпия шежіренің құпиясы». Алматы. 2010 ж.; Оловинцов А.Г. «Тюрки и монголы? Эпоха Чингисхана. Алматы. 2012 ж.; Салғараұлы Қ. «Мыңғұл мен моңғол және үш Шыңғыс» Астана. 2013 ж.*). Мұның сыртында Шыңғыс хан моңғолдарының арғы ата-бабаларының қазіргі Қазақстан жерінің төл тумалары екенін моңғолдың «Құпия шежіресіндегі» жер атаулары мен

Алматы облысының аумағындағы жер атауларын (топонимдерді) салыстыра зерттеген ғалым-жазушылар Б. Нұржекеұлы мен М. Ысқақбай баспасөз бетінде жарық көрген бірнеше зерттеу мақалаларымен бірін бірі толықтыра отырып, жеріне жеткізе дәлелдеп берді де.

Айтылғандарды сараптай келгенде, тіпті, этникалық құрамы тектес емес, ала-құла халықтар құрған мемлекеттерден тұратын мемлекеттілік тарихын қытайлықтар өздеріне теліп, оны әлемге мойындатып отырғанда, олардан гөрі біртұтас жүйедегі біртектес халықты құрайтын түріктектес халықтардың бір тармағы - қазақ халқы мемлекеттілігінің байырғылығы әлдеқайда шынайы да нақты екеніне көз жеткізе аламыз. Қапанға дейін далалықтардың тұрмыс-тіршілігінен, салт-дәстүрінен хабары жоқ, өзіміздің өркөкірек менмендікпен көшкіншілерді жабайы санаған ежелгі отырықшы елдердің өкілдері қалдырған жазбалардың деректері арқылы пайымдау жасаған еуропалықтар мен отарлаған елінің тарихын саясат саудасының мүлкіне айналдырған отарлаушылардың ой-тұжырымдарын жалаулата береміз. Әлі күнге дейін қайсыбіріміздің халық тарихы мен мемлекет тарихын ажырата алмай, Тәуелсіздік берген мүмкіндікті пайдаланып, қазақ халқының ғұмырнамасын түгендеудің орнына «Қазақстан тарихын» жазғанға тояттанып жүргеніміз соның қырсығы емес пе?! Төл тарихымыздың төл болмысын өз таным-түсінігімізде пайымдап, саралайтын кез жеткен жоқ па әлде? Қазақ халқы бұдан 550 жыл бұрын «Қозыбасы» мен «Шу бойына» халық болып қалыптасып, аспаннан түсе қалған жоқ. Бүгінгі қазақ халқының ата-бабалары да Адам-ата мен Хауа-ананың ұрпағы ретінде өзге халықтар секілді адамзаттың басынан өткерген небір қилы замандардың қызығы мен шыжығын бірге бөлісіп, соқтықпалы, соқпақты ұзақ жолды басып өтті, ұрпағы осы күнге жетті. Ендеше, осындай ұланғайыр ұзақ тарихты бірін-бірі алмастырып, кейін пайда болған өздерінің кезекті бір мемлекетінің тарихымен пендестіру де, шатастыру да ешқандай біліктілікке жатпаса керек. Ойлап, Қазақ! Ойланатын кез жетті.

СЫҒАНАҚ ҚАЛАСЫ АШЫҚ АСПАН АСТЫНДАҒЫ МҰРАЖАЙҒА АЙНАЛУДА/ OPENING OF THE MUSEUM UNDER THE OPEN SKY FORT "SYGANAK"

С.Ж.Жолдасбаев*

Түйіндемe

Мақалада Қазақ хандығының алғашқы астанасы Сығанақ қаласына жүргізілген археологиялық зерттеу жұмысы кезінде табылған тың деректер жайы сөз болады. Осындай деректер арқылы Сығанақ қаласы алғаш Қыпшақ хандығының, одан кейін Ақ Орданың, бұдан соң Қазақ хандығының саяси әкімшілік, мәдени-экономикалық, әскери қорғаны орталығы болған деген тұжырым жасалған.

Кілт сөздер: Сығанақ, Сырдария, Қыпшақ хандығы, Ақ Орда, Қазақ хандығы.

Summary

Complex archaeological research on the site started in Syganak of 2003. In the course of excavations in recent years received considerable material on the history of settlement, which allows to reconstruct the basic elements of the material and spiritual life, traditions, socio-economic system and political history of the city. One of the major reasons for the attention to the study of the city is that for two thousand years of settlement Syganak its history was the capital of Kanly, Kipchak Khanate, Ak Orda, Khanate Abylkhair, The Kazakh Khanate. After any enemy attack on city, brought him badly damaged, he was again restored, revived. Because fort stood on the Great Silk Road. In addition, the city was between Central Asia and the Dasht-Kipchak Khanate.

On the basis of written sources, discusses the role of settlement Syganak to study the history of the nation.

Keywords: Syganak, Syrdarya, White Horde, the Kazakh Khanate, Dasht-i-Kipchak

Сырдарияның орталық ағысында орналасқан өз кезінде қыпшақтардың (XI-XV) одан кейін Ақ Орданың, одан кейін қазақ хандығының астанасы болған атақты қалалардың бірі – **Сығанақ** (сур.1) (Фазлаллах ибн Рузбихан Исфахани: 1976, 116). Қала Қызылорда облысы Жаңақорған ауданының жерінде XVI ғ. атақты тарихшы Өзбек ханы Мұхаммад Шайбани ханның хатшысы Фазлалах Ибн Рузбихан Сығанақ қаласының жанынан Дешті Қыпшақ басталады дейді. Сонымен бірге Ол Сығанақты Дешті Қыпшақтың астанасы деп жазады. Олар (қыпшақтар – С.Ж.) бұл қалада сауда жұмысының дамуына ылғи да қызу араласады дейді. Шындығында қыпшақтар мен қимақтар Сығанақ қаласында және оның аймағында тұрақты тұрған.

*

тарих ғылымдарының докторы, профессор Қ.А. Ясауи атындағы ХҚТУ Археология ғылыми-зерттеу орталығының директоры, Түркістан-Қазақстан / International Kazakh-Turkish University named Khoja Ahmed Yasawi, doctor of historical sciences, professor, director of the Research center of Archaeology, Turkestan-Kazakhstan.